

2. Образ письменника в сучасній літературі

Роман ПІХМАНЕЦЬ

«У СВОЇМ ЦАРСТВІ»

Уривок

Я знаю, вельмишановний добродію, що ви підсміхаєтеся також і з моєї неприязні до галицької інтелігенції. Але болить за неї, до кісток пропікає. Писати про них не могу, бо не розумію, то хоч батогами поляскаю перед лицем... Маєте рацію: набрид я всім подібним цоркотінням. А до всього скажете (як я не раз собі кажу): що ти зробив особливого, щоб вирізнити себе з-поміж них? Сивіліні книги людям дав? Сяк-так склепав три книжечки і вже гадає, що Бога за бороду піймав... Ні, батьку, не мислю так. Кажу вам ще раз, що скромно дивлюся на свій доробок літературний. Але я не спроможний на бій титанів. І справа не лише в тому, що я не маю такої енциклопедичної голови, як ваша, не маю й тієї внутрішньої сили, аби бути мозком всієї суспільності, аби латати всяку шпарину в будові нашої літератури, науки, культури. Се могли, правдоподібно, робити лише ви, добродію, і мені ви завжди ввижалися нашим сільським дукою, що сам багатий і міг би жити добре, і багато роздає на церкву, але в житті не має ані одної гарної хвили, ні одного ясного промінчика... В мене інша організація душі. Зрозумійте мене правильно, але я не могу примусити себе ковтати всю ту базгранину (neutra – ні се, ні те, як казали древні латиняни), що нею засмічені наші літературні ринки, і не перенешу політичної засухи в наших газетах; я не спроможний був віддати себе всього навіть агітаційній роботі, бо взимку зле сидіти в арешті. Також і до творчої кузні маю свої лазійки і свої вибаги. Аби-м що робив, аби-м обстригав собі половину голови і половину бороди, як, подекуять, чинив Гюґо, – у жадний спосіб не примушу себе чапіти над чистими аркушами, коли нема внутрішньої принуди і душа не жадає правдатися з Богом. І я два слова не зліплю до купи, коли мені весело. Тоді йду між приятелів, хочеться перехопити чарупину й тягне мене в миле жіноче товариство – Ерос заманює. Чому ж ні?... Ще Платон заявляв, що «сей бог премудрий поет й інших робить поетами; бо кожний став поетом, навіть нездібний перед тим, як лише його обхопить Ерос».

То навіщо боронити собі хоч хвилюк бути поетом, ха-ха... Ні-ні, це не поглум і не блюзнірство, шанований добродію, але єсьм людина і ніщо людське мені не чуже. А тому не для мене ваш заповіт:

... працювати, працювати, працювати,
В праці сконать!

Я робив, що міг... –

Я робив, що міг... Перетоплював це мужицьке слово, яке мав біля себе, аж пальці мені викручувались з болю, і я гриз їх, аж мене це моє сиве волосся коштувало. І нині чую, що половину треба би перечеркнути з того, що написав, бо я, вірте мені, занадто великий естет, бо ясно здаю собі справу з того, що зробив. І все, що писав, – мене боліло. Щоби дати піваркуша до друку, я мушу написати 1000 аркушів.

Я можу лише калатати часом у дзвін, аби та суспільність не спала, але бути її Мойсеєм, оракулом – на те не маю моці. Розумію, що шваркотіння моїх блискавиць-слів замало. А через те і терплю великі муки і терзання... Ага, ще всіх отих homo novus, що досі не виробили собі ні певних ідеалів, ні життєвих форм, можу почісувати зрідка проти шерсті.

Але чим ти допоміг рабам німим у їх стражданні й скорботах? Чи полегшив долю хоча б одного з них?..

Легко бути суддею над іншим, ніж над собою. Але бо гей! «Лікарю, спочатку полікуй себе», – казали древні.

А що я?... Спрагло ковтнув із Кастальського джерела божественного напою та й подумав, що могу вже слово вдаряти в людські серця, як грім у скалу, аби сколихнулися від трухняви й летаргічної сплячки, аби направили свої залізні руки до горла душителів, отих п'явок, що обліпили живе тіло й ніякого рятунку від них нема. Та ба! Мій ліхтар швидко почав тьмяніти в п'ятмі. Пишеш, пишеш, то кровію ведеш ті рядки, а іноді вже безкровними вустами шепочеш. А який хосен? Як головою – в мур. Так і ходжу з розбитою головою і зачерввленим серцем. Одні темніють із лица, читаючи моє писання, інші сльози ллють, а треті скрегочуть зубами із люті. І все! Авус, як казав мій Антін. Адже більша половина тих, кому потрапляє до рук моє писання, пхикне, скривиться, як середина на п'ятницю, мурмочучи: «Як таке писати, то вже ліпше пір'я дерти». А може, так і треба? Бо тепер не літературу треба робити, а вижбухнути з гарячої душі новий Апокаліпсис, нинішній аналог Дантового «Пекла», нові страсті, але не святих великомучеників, ні, і не чорнилом, а кровію на скрижалях історії.

А ти марнословив, тишив себе високими думками і душевними устремліннями. Ага, не раз казав собі: я – мученик, потім: я – Мойсей, я виведу сі страждущі маси з пустелі до землі обітованої, що піниться молоком і медами, хоч би це мені мого життя коштувало?... А що – вивів? Ге, ге!.. Подивіться, людоньки добрі, новий Месія об'явився. Ха-ха! Всі розуми намірився поїсти!.. А то чий такий мудрагел? Та Василь Семена Проданового...

А ти гадав – як? Раз-два і в дамках?... Е-е, ні, любий. Спішність надібна коло чужої молодиці, і то не завжди. Але ніколи – у нашому ділі.

Пам'ятай, наміснику мій малий: поет – завше учень. Се – раз. І по-друге, якщо хоч однеє зерно, кинута твоєю дбайливою рукою, западе глибоко в серце людське, закілється і дасть зав'язі добра й любові або примусить застановитися, поміркувати – це вже добре. Прийдуть нові сіячі, тисячі нових каменярів стануть до лав і матимуть перед собою не пустирі чи дикі вертепи, а засіяну, хоч і тріньки, але нивку, бачитимуть зрушені вже предковічні скелі. І се дуже багато. А в тебе така рука, що вміє – та ще й як! – і ниву засівати, і скелі руйнувати. Залізна рука...

Nono iudex in causas sua*. Може, то й на шкоду йде тобі, що весь час допитуєшся в себе: в чому смисл мого писання? А ти пиши, як є Божа іскра, а люди самі будуть дошукуватися в ньому смислу. Знай: хто зі словом підступає до вітваря свого народу, той не подасть голодному кусень хліба, бо сам здебільшого разить. Але істинну сутність людини, її, так би мовити, серцевину становить дух, сповитий у тілесну оболонку. І вся справжня література, мистецтво – то не є ані історія народу, ні перехресні стежки людського життя, але історія духу людського, його перехресні стежки. Не в релігійному його трактуванні, а того духа, що «тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волі», що «від тисяч літ родився». І твоє слово, скупане в маєстаті болю, спроможне гартувати такий дух. Та затам собі ще одне: робота наша хосенна в перспективі. Багатьом навіть не судилося побачити золотих плодів своєї праці.

* Ніхто не суддя своїй справі (латин.)

Так то воно так. Спасибі вам, вчителю, за слово благоречиве. Мій розум готовий прийняти його, погодитися з вами, вельмиповажаний добродію, а серце каже: заколисують, як дитину до сну. Бо все воно – сізифова робота. Тільки й того, що Ольга Гаморак потішила: селяни вважають мене своїм Вольтером... Так каже мені серце. І кому вірити?..

Ні-і, це не та година вечірня, коли перед очима гонить лагідними спогадами, як хмари вітром, поки врешті-решт не випогодиться і не зостається одна хмарина-спогад. Такі хвилини часто навідувалися раніше до нього, притлумлюючи смуток. А тепер...

Як жаданий рятунок, із запнутої темною барвою хуги знову вигулькнула стецівська бричка. А в ній – Ольга, зі своїм теплим, повним приятні усміхом, іскристими очима, переповненими любов'ю. Ніби й не полишала його ніколи. Либонь, лише вона одна могла порятувати.

– Куди ви мене нині поведете? – теленчала грудними дзвіночками голосу, ніби поклала собі вже ним розвіяти Василеве знесилля.

– Го, го, мила Ольго, – ожив ураз із її з'явою. – Маю для вас маленький сюрприз. Тайна вечерея...

Ольжині очі заокруглилися з дива.

– Я обіцяв якось утаємничити вас у секреті мого царства поетичного. Там лише творцеві вільно бути і тримати пальці на людському серці, коли воно розривається. Але для вас буде зроблено виняток. Бо віддавна становите органічну частку мене і мого цар-

ства. А точніше – я поведу вас у кузню, де кується чистий метал людського слова та його любові і де сочиться мій невиповіданий нікому ще біль.

Так, то буде незвична тайна вечерея. Не надібаєте за столом дванадцятьох апостолів, хоч розбурхана уява може спромогтися й на се, навіть хліба і вина не буде. Та й розмови тут будуть точитися трохи дивні.

– Я зазнаюмлю вас найперше зі своїм мучеником, демоном моїм неприкаяним. А він досхочу поводить вас всіма кругами пекла, де покутують гріхи. Самі пересвідчитесь, що виробляє зі мною.

Але він спить... чуєте, похропує в солодкій знемозі, мій кровопійця лютий. І поки втома притишила його шал, я покажу вам дорогу, на яку вивів мене цей шкідливець малим, вихопивши від мами, біле хлоп'я у білій сорочці, і наказав нести шляхом тим терновим свій хрест. Точніше буде сказати, що прикував мене до того шляху. Я йшов своєю дорогою, аж людей спіткав, що були вбиті по коліна в землю, що падали і здіймалися, і душили за собою дітей своїх, і ревіли з болю, аж земля стогнала під ударом їх сердець. Мій мученик розіп'яв мене між ними і наказав читати їх біль і розпуку, –

Він читав ті лиця і велику пісню бою на них.

З їх губів злизав слова, з чолів вичитав мислі, а з серць висав почування. А як сонце родилося в крові і цілувало поміж довгі вії їх очі, то в його серці породилася пісня.

Розспівалася в його душі, як буря, розколисалася, як мамине слово.

Степан ПРОЦЮК

«ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ»

Уривок

Може, той звір із червоною пашекою вдруге підкрався до нього у коломийській гімназії? Він перейшов у тіло вчителя природознавства Вайгеля. Вчитель був подібний чи то до мавпи, чи до бульдога. Напевне, він любив теорію Дарвіна, адже вона хоч якось виправдовувала його кумедну парсуну...

Василь вже вчився у польській коломийській гімназії. Сільські хлопці сиділи на останній, «ослячий», лавці. У польському за духом осередку провінційної Коломії Василько наслухався і про хамів, що мають пасти свиней, і про гонорових високородних лицарів-шляхтичів.

Урок. У Вайгеля поганий настрій. Вчора йому остаточно відмовила жінка, до якої він довго і безуспішно залицявся. Припадок люті наростав. Ну що йому до цих хрунів за партами, скажіть, люди добрі? Вони молоді, сволоти, у них ще будуть жінки. Їхні надії лише починають цвісти. Що їм до печалей бідного Вайгеля? Та у дупі він мав і свій предмет, і цих хрунів, і гімназію! У дупі! Йому відмовила Катерина, солодка душка! Лише раз був скуштував її принад – але як то було солодко, скажу я вам, як то було файно! А я маю охотоньку побавити вашу доньку // високу, чорненьку, солодоньку, але і вона, і її мама, тупа коломийська мотрона, гордують мною. Раз скуштував – і хочу ще! Як мені зле, а зараз ще з малими хрунями треба ставати до бесіди...

Вайгель палко ненавидів чужу юність. Він старів. Йому часто снилася власна свина. Він бачив зморшки на своєму кінському лиці. На жорсткому, як дріт, чорному волоссі вчителя свина була помітна особливо... Він би хотів передати свою свинину цим малолітнім хруням, а собі забрати їх напіврозквітлу силу, усміх, навіть їхню дурнувату радість. Він би навіть поділився із

ними своїми посередніми знаннями – лише би випити силу їхніх сердець, висмоктати їхнє тупе отроцьке щастя! Тоді би Катерина ніколи не відмовила йому – і він би куштував її принад, скільки душа забажає...

Особливо вчитель із парсуною, подібною до бульдожої, ненавидів красивих юнаків. Ще коли хлопець плехенький, не вийшов фізією, то се якось мож витерпіти... він свого в життю хлебне... Дарвін добре описав, хто така людина... і нехай тут мені не замакітрюють голови вслякі ксьондзи... я знаю ліпше... але мушу тихонько сидіти, щоб не вигнали з роботи...

– Стефанік, ану досягни образок з гіноюю! – раптом зверескнув бульдог, почувачи припадок неконтрільованого гніву до цього вродливого хлопчини із сумними очима.

Василь силкувався, але не міг. Був ще замалий:

– Я не можу... не мо...

– Яких ще «немо»? Яких ще «немо», хлопе від плуга?!

– Високо...

Але Вайгель уже не слухав. Якась гостра куля залетіла йому до мозку. Він ударив Василька тростиною по руках. Цього мало для смердючого хлопа, що не йде пасти свиней! Мало!

Він підняв хлопчикові сорочку. Не рукою, а прутом. О, Вайгель добре знав, як можна вимістити свою ненависть до гарного і здорового... Голий живіт хлопця блиснув, як тіло неживої рибини.

Вайгель зареготав, наче мавпа у книжках борода-того мавполюбця:

– Ха-ха-ха!

Дві третини класу послужливо підхопили:

– Ха-ха-ха! Хі-хі-хі! Хо-хо-хо!

Василько відчув, що мусить вийти із класу, інакше помре тут на місці від ганьби. *Іздається мені тепер, що я був би іншим чоловіком, якби той встид мене не отроїв.* Він нічого не бачив перед собою. Не чув під ногами землі. У вухах стояло:

– Ха-ха-ха! Хі-хі-хі! Хо-хо-хо!

Йшов на квартиру до господині Томашевої. Навколо все було чорним. Чорні хмари, чорна Коломия, чорний біль. Байдуже пережахі, байдуже сонце. Може, його би втішив місяць, але ще був день.

Під плотом господининого будинку побачив сліпу жебрачку. Се була Павлина. Вночі господиня давала їй куток на кухні.

Довго дивився на неї. Врешті розповів. У гнаних і упосліджених нерідко є більше співчуття до ближнього, ніж у тих, що мають нормальну долю. Павлина мовчки витягнула із торби кілька яблук і жменю монет.

– Бери, дитино! Се тобі.

– Тето, мені не треба!

– Бери, дитино. Се тобі, – спокійно повторила жебрачка.

Брав не монети і яблука. Брав милосердя. Вперше в житті.

На довгій середині віку ще не раз прийме милосердя від друзів і близьких.

...якщо зважати, що чимало подій відбуваються синхронно, але обтяжені іншими обставинами, то колись він, старий і немічний, відмовиться від пенсії з голограмою серпа і молота, пишучи ввічливі, із прихованим розпачем, листи до Золотого Серця – митрополита Андрея Шептицького. У тих листах йтиметься про сина Юрія, що виїжджав на еміграцію до Канади, про 50, 100 чи 200 злотих, які необхідно вислати. Важко було просити старому письменнику, але Золоте Серце був, окрім високого сану, ще і добрим інтуїтивістом. Він давав так, що було неважко взяти. Наївний письменник – тут не допоміг і певний посольський вишкіл – думав, що його книги швидко розійдуться між канадськими українцями, над емігрантською долею яких бився, ніби чайка над морем... Спершу син довго не міг виїхати, потім твори розходилися погано, а потім старий письменник помер... Але Золоте Серце не офірував йому милостину. Він передбачав, що віддавати не буде звідки. Він намагався полегшити долю письменника, окрім молитви, ще і матеріальною підтримкою...

Павлина вечором розказала господині про садиста із бульдожою парсуною. Написали до батька.

Семен мав гонір. Його се влютило. Він приїхав до Коломиї і заскаржив вчителя директорові. Той був розумним чоловіком. Він не любив Вайгеля, відчуваючи у ньому багато спільного із гієною. Пригрозивши увільненням, директор Емануель Вольф надовго заткав йому писка. Вайгель, попри тваринячу ненависть, був страхопудом. Коли потім він дивився на Василька, то блід від ненависті. Але не смів її показувати.

Семен купив синові іншу одіж. Як він казав, «панську». Видко, що сукно того одіння не було першого сорту. Бо я не міг стерпіти запаху того сукна й дуже високо носив голову.

...вже у Кракові студент медицини Стефанік став одним із найелегантніших студентів університету. Назавше йому запам'ятався перший «панський» одяг.. Бездоганий естетичний смак плюс немалі кошти, виділені батьком на його навчання, робили Василя модником і звабником жінок, хоча ні одного, ні іншого він ніколи не прагнув...

До скону пам'ятатиме, як зайшов до гімназійної кляси у новому вбранні.

– Ха-ха-ха! Хі-хі-хі! Хо-хо-хо! – регіт охопив увесь світ.

Повз до останньої лавки, як смертник на ешафот. У голові гуділо і хрускало. Вся гідність і сором свого роду за двома лініями вступили у двобій між собою.

– Ха-ха-ха! Хі-хі-хі! Хо-хо-хо! – йому здавалося, що із перших лавок не хіхікають, а кричать: «Хлапе! Хліпе! Хлопе!».

...дебелий лицар у латах піднімає його за чуб, високо-високо: «Видиш, мудю, небо? Небо файне, ньи? Тепер лети вниз, там твоє місце, лайдаку! Гієна вище від тебе! Ти не годен дотягнутися до неба, навіть до гієни на вершечку дошки! Вниз, посмітюху! На землю!».

Промайнула щаслива кінська парсуна Вайгеля, ще кілька вчительських мармиз, задоволених його падінням... він лежав на землі... навколо, як грім, лунали згуки глумливого реготу...

Сидів за лавкою білий, як мамина сорочка. Чорні мармизи реготунів були попереду. Позаду – стіна.

Але до нього на невидимих крилах вже летів вірний коник із першої осмисленої фантазії...

Багато людей любили і поважали його. Він володів харизмою. Харизма – це рівновеликий дар і тягар. За харизму смертній людині доводиться розплачуватися. Різним – розладнаними нервами, випробуваннями долі, гримасами таланту. Бо харизма – це завжди великий талант.

У нього закохувалися жінки. Чоловіки прагнули дружби із ним. Він, за незначними винятками, почувався самотнім.

До нього була прихильною метафізика, залишивши його творам енергетику, непідвладну ані скаправілоості часом, ані тлінню. Він же спалював сотні аркушів. Серед них, безсумнівно, були шедеври.

Він жив, де хотів: то у віддаленому покутському селі, то в європейських культурних чи географічних столицях. Місце перебування не впливало на стан його душі, розтерзуваної болісними пристрастями.

Один раз закохався він. Вона теж любила його. Канони традиції і фатум виявилися сильнішими від кохання.

Його називали безнадійним песимістом. Така доля всіх, чії душі одягнені у білу сорочку. Бо її непомітно, видно лише тіні від її світла.

Його ідеалізм непідвладний ні рокам, ні фізичному в'яненню. Він – один із найяскравіших літературних ідеалістів світу.

Він часто бував нестерпним у приватному житті. Світло найбільших зірок має найбільше болю.

Трагедійні таланти – це нагадування людині про її тлінність і проминальність. Це – оздоровлення мистецтва і велика Господня рівновага. Дух трагедії зародився ще на світанку. Таке мистецтво ошляхетнює людину. Воно не лякає її. Навіщо? Для ляку є цілий арсенал низової культури, що апелює до інстинкту збереження. Трагедія – рідна сестра сльози. Саме сльоза веде нас якнайдалі від варварської фауни і безпристрасної флори. Сльоза – це ритуальна богиня, що займається великим очищенням. Всі наші шляхетні вчинки виростають із архетипів трагічного.

Сміх – це здоров'я, але він не має співчуття. Сльоза робить людей солідарними. Нехай тимчасово, але

її ніщо не може замінити. Митці-трагіки дорого розплачуються перед вітварем Господньої рівноваги. Вони можуть бути у житті навіть... веселими, актуалізуючи для порятунку інші свої «я»... Бо жодна смертна людина не здатна постійно витримати поруч дію крижаного катарсису сльози. Служителі сльози дарують цю катарсичну радість, як гомеопати, крихітними дозами для того, щоб вона не заморозила. Самі ж пропускають крізь себе значно більше...

Сльоза супроводжує навіть у хвилини радощів. Вона – незрима і може навіть прикриватися сміхом. І тільки надто чутливе вухо може вловити у тому сміхові передгроззя. Думаєте, вони хотіли би носити такі тягарі? Та нізащо! Але вже при народженні, коли над їхньою головою появляються якісь знаки, їх не питають про це... Вони є знаряддям вищої волі.

Їхня особиста доля часто є важкою. Крок вправо, крок вліво – і прірва. Пустеля без кінця і краю. Крижана зірка, зіткана із Господнього болю. Але той, хто посилає знаки і натяки при їхньому народженні, переважно милостивий до слуг його волі, бо не раз вони відчувають його незриму опіку, яка додає їм сили.

Їх незрідка називають песимістами, невротиками і навіть божевільними. Особливо за життя. Вони такі часті бувають нестерпними, бо дія крижаного катарсису сльозу може не лише очищувати, а й морозити. А вони – лише люди, що можуть боятися то бритви, як Шопенгавер, то дружньої руки із їжею, як Осьмачка.

Але не думайте про шопенгаверського перукаря (який нагадував йому вбивцю) чи осьмаччин хліб (що видавався йому отруйним). Це їхня розплата за шанс катарсису для нас. Скажете, чому вони не очистили себе? Напевне, їм і подібним до них було суджено жити ходячими душевними ранами, бо яке ж тоді було би із них вмістилище для ошляхетнення інших? Внутрішня гармонія не спонукає до творчості... Ох, пані і панове, навіщо запитуєте? Облишмо цю таємницю живої крові, не порпаймося у ній руками, щоб не заплямити її херувимських шат...

Трагедійність світосприймання є не завжди виквітом перевтомлених і високорозвинутих культур, як це кимось заведено вважати. Буває і навпаки – підліткові культури, покликані відроджувати нашу змеханізованість і дріб'язкові дулі в кишенях, раптом заходяться не пубертатним реготом, а риданнями. Хоча такі частіше блазеньським життєлюбним реготом... Але менше з тим.

Плач переважно дратує, викликаючи спротив. Бо він нагадує нам про все, що силкуємося забувати протягом життя.

Але там, де є вроджене відчуття трагедійного, є і відчуття урочистості та святковості, що пов'язане із уламками дитячого ідеального світу, його повітряних замків і власної могутності. Реальність методично руйнує такі ілюзії...

Він був людиною, схильною до ієрархічності. У Стефаніка є багато кольорів, але всі вони підпорядковані чорно-білому чи біло-чорному кольоровому царству. Чорний – це строгість, жалоба і біль. Білий – сподівання, урочистість і святковість. Поміж них і поміщаються основні віхи людського життя. Це складні символи, де чорний не завше є злом, а білий добром. Хоча частіше чорний таки тяжіє до тривоги, розпачу і невідомості, а білий – до спогаду дитинства, ласки і відпочинку душі. Чорно-біла кольорова гама надає світловідчуттю чіткості, але і протистоїть спонтанності переливів. Чорно-біла гама –

це, коли хочете, символ елегантного невротизму. Адже строга готика чорного сприяє депресивності, а строга шляхетність білого додає стриманої надії.

...Йому подобалися такі ж жінки – безквітчасті, меланхолійно-готичні, *в чорну днину мене мати на світ привела...* напевне, ці жінки мусили мати здатність до жертовності, *щоб співати колір чорний, взяла б голос твій*, і навіть до самозречення, *одному тобі покорна, я співаю колір чорний*, вони повинні бути не ексцентричними акторками, а хранительками, *бо то колір мій...*

Вже засіюються вуса. Іноді стає соромно за простоту маминої білої сорочки. Нікому би не признався про це. Навіть собі.

Він любить маму, родину і Русів. Але ж... Русів – це ще не весь світ. Якби Русів був всім світом, то він був би світознавцем. А так він лише гімназійний учень, що поклоняється перед Лесем і мудрими книгами.

Гуртки, читання і перші погляди на дівчат... Це прекрасно, але іноді здається, що всередині нього, із засіяними василевими вусами, є ще один він – оброслий мохом дід Хо. Дід Хо – це не Василь. Може, се відблиск далекої зірки.

Зірки завжди манили його своєю білою недосяжністю у чорній порожнечі нічного неба. Він так само чув, як із його серця проростає і тепло, і холод. Холод остиджує його екстатичне тепло. Інакше би згорів, якби не сі нічні зірки і не сей рятівний холод. Він нікому не признається про сей холод. Його сутність невідома. Але у його поклонінні перед вельми талановитим Лесем вже проростають перші зерна відокремлення. Але се ще буде не так скоро. Щоб відокремитися, таким, як він, спершу треба прикипіти і злитися з іншим «я». Інші «я» послаблюють жах перед безміром зір. Зорі можуть вилікувати, можуть і спелелити. Одного файного хлопчика колись вбила весна і прихистила земля. А його можуть спалити зорі, якщо він зашвидко полетить до них однієї ночі.

Він зробить собі крила. Закриє очі. Відштовхнеться від якогось даху і... Добре, аби був вітер. Вітер пришвидшить гостину серед зірок. Політ до зір – се його дорога.

А якщо впаде? Значить, був заволим. Зорі люблять сильних.

Дівчата люблять красенів. Він любить красунь, як Левкова сестра. Він любить її, а вона, відай, його. Він хоче цілувати її до знемоги під сими зорями. А потім, може, полетять туди обоє. Тільки саму Євгенію не можна відпускати до зір, бо може не вернутися. Їй там так сподобається, що вона лишиться. І покине його. А він би хотів бути разом із нею. Йому її треба, бо вона мила і добра. Але він нікому не признається про це. Навіть їй. Ще встигне...

Мамина сорочка і пече, і гріє. Йому часто встидно, що він не є найліпшим учнем. Але, певно, і він до чогось придатний, коли дівчата його люблять, а хлопці слухають.

А до зір він ще полетить. Над Коломиєю, над Львовом. До Відня. Він питає цесаря, чого людям так важко жити. Потім він полетить до Канева. І питає Шевченка, скільки разів він хотів літати до зір, коли шукав стовпів, які підпирають небо. І ще він питає його, чи часто Шевченко хотів плакати, коли дивився на вільне плавання зір, як риб, у нічному небі.

Радість і біль переполюють його. Все разом, все перемішано. Він ще не знає, для чого йому так багато болю. Певно, зорі хочуть його випробувати. Він сильний. Він витримає.